

Krig og konflikt

- utvikling, definisjoner og virkemidler

HISTORISK UTVIKLING

Menneskehetens historie er en historie fylt av konflikter. Stater og styresett har både blitt etablert og gått under som følge av kriger. Det er ikke lett å fastslå når mennesker begynte å krige mot hverandre. Stammesamfunn har sannsynligvis alltid kjempet seg imellom. Det er allikevel vanlig å regne krigshistoriens begynnelse fra og med fremveksten av de tidligste sivilisasjonene. Den første krigen som er historisk dokumentert er krigen mellom oldtidens riker Sumer og Elam i år 2700 f.Kr. Siden den gang har væpnede konflikter funnet sted over store deler av verden, og teknologiske fremskritt har gjennom tidene endret krigers karakter. Med utviklingen av bystater og videre imperier i antikkens tidsalder, ble organiserte hærer for første gang utviklet.

I vest-Europa har mer enn 150 konflikter og 600 slag funnet sted siden slutten av 1700-tallet. Tredivdeårskrigen fra 1618 var en de lengste og mest destruktive krigene Europa har stått overfor, med over fem millioner kamprelaterte dødsfall. Med fredstraktaten i Westfalen i 1648 ble statsuavhengighet og nasjonalstatens monopol på maktbruk nedfelt. I Napoleonskrigene i kjølvannet av Den franske revolusjon, og de prøyssiske kabinettkrigene på 1700- og 1800-år størrelsen på hæren helt sentral. Massearmeer besto av lavt utdannede vernepliktige. Gjennom industriell og teknologisk utvikling mot slutten av 1800-tallet ble rifler, artilleri, ildkraft og maskingevær viktige komponenter i krigføring. Krigene fra denne tidsperioden omtales gjerne som «slitningskrig» eller «utmattelseskrig», hvor første verdenskrig er det fremste eksempelet, med de langvarige slagene fra skyttergravene. Den første verdenskrig er en av historiens mest omfattende konflikter, som kostet over 38 millioner menneske livet. Krigen medførte også voldsomme politiske omveltninger i mange av de involverte landene, blant annet ble Det russiske keiserdømmet, Det osmanske riket og Østerrike-Ungarn oppløst. De enorme lidelsene krigen medførte motiverte til opprettelsen av Folkeforbundet. Forbundet var et forsøk på å forhindre nye, destruktive kriger, men det skulle likevel ikke gå lang tid før en ny verdensomspennende krig var et faktum. Med anslagsvis 60 millioner dødsfall er Den andre verdenskrigen den dødeligste krigen i menneskets historie.

De forente nasjoner (FN) ble opprettet i 1945, og i 1948 kom Verdenserklæringen om menneskerettighetene, som en reaksjon på grusomhetene begått under Den andre verdenskrigen. Dessverre har ikke tiden etter 1945 representert en periode fri for krig og konflikt. Selv om Europa er blitt skånet for de verste krigshandlingene, med en klar nedgang i antall konflikter, så peker den globale trenden i motsatt retning. Frykt for atomvåpen og en tredje verdenskrig holdt stormaktene i sjakk under Den kalde krigen. USA og Sovjetunionen var aldri i noen direkte militær konfrontasjon med hverandre, men partene var engasjerte i flere kriger som et utslag av Den kalde krigen. Vietnamkrigen var USAs største krigsengasjement, mens for Sovjetunionen ble det okkupasjonen i Afghanistan. De mest omfattende krigene i kjølvannet av andre verdenskrig var kolonikrigene. Frijeringskrigene fra kolonimaktene strakk seg langt ut på 1970-tallet i flere land. Arven fra kolonitiden kommer fremdeles til syne, særlig i Afrika, men også i Midtøsten og Asia. Kunstige landegrensner som ikke sammenfaller med innbyggeres etnisitet, språk og tilhørighet ligger i bunnen for flere av dagens konflikter.

Etter Den kalde krigens slutt oppsto en rekke nye konflikter i Europa. Jugoslavias oppløsning og etableringen av en rekke nye stater medførte et høyt konfliktnivå på Balkan, spesielt under Bosnia-krigen i 1994-95, og Kosovo-krigen i 1999. Etter Den kalde krigen er det likevel Afrika som har vært den mest voldelige regionen. Dette skyldes i hovedsak de mange konfliktene på 1990-tallet, som medførte svært høye dødsfall. Folkemordet i Rwanda i 1994 er det kanskje verste eksempelet, som anslagsvis førte til mellom 800 000 og to millioner drept. Til tross for disse konfliktene har 1990-tallet preg av å være relativt fredfullt. Antall konflikter falt med nesten 60 prosent. De siste tiårene har konfliktene ikke vært mellom stater, men internt mellom ulike fraksjoner i den samme staten. Dagens borgerkriger kjennetegnes av konflikter innenfor ustabile og lite fungerende stater, som lett sprer seg til naboland. I Afrika kommer disse tendensene tydelig til syne, men også i borgerkrigen i Syria, hvor nabolandene Libanon, Jordan, Irak og Tyrkia har blitt sterkt preget.

DEFINISJONER

Krig: organisert bruk av våpenmakt mellom grupper av mennesker i den hensikt å tiltetgjøre motparten, eller å påtvinge ham den annen parts vilje. Det er vanlig å skille mellom ulike typer krig, avhengig av hvem de stridende partene er. Dersom konflikten er mellom stater, kalles det ofte internasjonal krig (eng: *interstate*). En enkel måte å klassifisere kriger på er følgende: **store kriger** har over 10 000 døde per år, **kriger** har mellom 1000 og 9999 døde per år, **konflikter** har mellom 100 og 999 døde per år, og voldelige **sammenstøt** har under 100 døde per år.

Borgerkrig: dersom konflikten står mellom den lovlige regjeringen i en stat og en organisert gruppe av befolkningen, eller mellom to eller flere organiserte grupperinger i samme land, foreligger det en borgerkrig. Borgerkriger er interne konflikter hvor det gjerne er vedvarende og omfattende væpnede kamphandlinger.

Revolusjon: brukes som betegnelse på en grunnleggende endringsprosess som foregår i løpet av et meget kort tidsrom. Uttrykket brukes om både politiske, sosiale og økonomiske omveltninger. Revolusjoner i stater innebærer ofte et ønske om omveltning av maktapparatet. Slike prosesser er ikke-demokratiske og foregår vanligvis ved bruk av makt.

Statskupp: en rask, forfattingsstridig maktovertakelse av en stat, vanligvis utført av en liten gruppe personer som kun erstatter de øverste politiske lederne. Statskupp er det også dersom borgerne lovtvridig fratras rettigheter, påføres plikter eller gis privilegier.

Militærkupp: ikke-konstitusjonell maktovertakelse av militære, med eller uten bruk av vold. De aller fleste militærkupp forekommer i stater der de politiske organer er svekket eller normale samfunnsfunksjoner ikke fungerer.

Folkemord: drap og andre handlinger som tar sikte på helt eller delvis å ødelegge nasjonale, etniske, rasemessige eller religiøse grupper. Drap på mennesker på grunnlag av hva de er, og ikke på grunn av bestemte handlinger de har utført.

Terrorisme: ulovlig bruk av, eller trussel om bruk av, makt eller vold mot personer og eiendom, i et forsøk på å legge press på landets myndigheter eller befolkning eller samfunnet for øvrig for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål.

Intervensjon: inngrepen/innblanding i en annen stats indre anliggende, ofte ved bruk av makt eller trusler om dette. Er i prinsippet forbudt som krenkelse av en stats rett til uavhengighet (suverenitet). Det vil i alminnelighet aldri være berettiget å gripe inn i en fremmed stats indre forhold fordi den opprettholder en bestemt styreform eller på grunn av spesielle politiske ideretteringer i landet. Derimot er det hevdet at intervensjon kan være tillatt av humanitære grunner, for eksempel i tilfeller av umenneskelig forfølgelse av religiøse eller politiske mindretall. Intervensjon kan foretas av en enkelt stat (individuell intervensjon) eller av flere stater i forening (kollektiv intervensjon).

Fredsstøtteoperasjoner: gjennomføres i regi av FN, NATO, EU eller andre aktører. Internasjonale fredsstøtteoperasjoner deles inn i fem kategorier: konfliktforebygging, militære observatører, fredsbevaring, fredsoppretting og humanitære operasjoner. Inndelingen i operasjonstyper er likevel ikke absolutt; ofte vil en type operasjon ha elementer i seg av andre typer operasjoner. Videre kan en internasjonal fredsstøtteoperasjon på grunn av den politiske og/eller militære utviklingen i konfliktområdet endre karakter og få et nytt mandat underveis.

ÅRSAKER TIL KRIG

Det er gjerne sammensatte grunner til at konflikter og kriger bryter ut. Forskjellige konflikter har ofte ulike årsaker, og en konflikt kan ha mange årsaker. Likevel er det noen faktorer som hyppig forekommer i konfliktsituasjon. **Ressurser:** i de fleste konflikter står kampen om tilgang på knapphetsressurser sentralt – herunder vann, olje, mineraler, gass og mat. Mellom 1965 og 1990 ble hele 73 borgerkriger utløst grunnet kamp om ressurstilgang. I flere deler av verden er vannressurser en mangelvare, og menneskers totale avhengighet av ferskvann utgjør et betydelig konflikt-potensial. Midtøstens kriger har mange årsaker, men kampen om kontroll over vannet i regionen har vist seg å være en viktig grunn til konfliktene. Anslagsvis har kamp om vannressurser vært en del av konfliktgrunnlaget i seks av syv konflikter i regionen.

Etnisitet: En annen faktor som gjerne gir grobunn til konflikter er etniske motsetninger. Konfliktsens kjerner som regel ikke grunnet motsetninger mellom ulike folkegrupper i seg selv, men dreier seg heller om politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle eller territoriale uoverensstemmelser. Etniske konflikter oppfattes som en av de største truslene mot internasjonal fred og sikkerhet. Konflikter på Balkan, Rwanda, Tsjetsjenia, Irak, Indonesia, Sri Lanka, India, og Darfur, samt i Israel, Vestbredden og Gazastripen, er blant de dødeligste eksemplene fra nyere tid.

Religion og ideologi: Flere av historiens og nåtidens konflikter dreier seg tilsynelatende om religiøse eller ideologiske motsetninger. Den kalde krigen blir gjerne beskrevet som en ideologisk konflikt, hvor kapitalisme og kommunismen sto mot hverandre. I de fleste tilfeller er religion snarere begrunnelsen, og ikke årsaken i seg selv. Det å spille på religion kan brukes som legitimeringsgrunnlag, til å motivere og rekruttere folkemassene. I dagens konfliktbilde kommer dette tydeligst frem hos voldelige ekstremistgrupper som IS i Syria og Irak, og Boko Haram i Nigeria og nærliggende stater. Lite dreier seg reelt sett om religiøs overbevisning, men heller om politisk/økonomisk makt og kontroll over ressurser.

Territorium: Tradisjonelt sett har kriger bunnet i kampen om territorier. I de gamle europeiske krigene var motivasjonen ofte et ønske om å øke sin makt gjennom å øke landets areal. I Afrika har det vært store konflikter om landegrensner etter at kolonimaktene trakk seg ut, for eksempel i Tsjad og Den sentralafrikanske republikk. Vilkårlige trukne landegrensner på bakgrunn av Sykes-Picot-avtalen fra 1916 har vært grobunn for mange av dagens konflikter i Midtøsten. Mellom Afghanistan og Pakistan og Pakistan og India er det også uklart rundt, og kamp om landegrensene. Tvistene om Kashmir-området har ført til hele fem kriger mellom Pakistan og India. Territorielle konflikter er sammensatte, og er ofte knyttet til tilgangen på ressursrike områder, men kan også være drevet av kulturell, religiøs eller etnisk nasjonalisme. Noen uoverensstemmelser vedrørende landegrensner ender i fredelige løsninger, noen ender i blodige kriger, mens andre simpelthen fortsetter å eksistere. Uenighet omkring de delvis anerkjente statene Taiwan, Palestina, Kosovo og Vest-Sahara er eksempel på sistnevnte.

Opprør mot sittende styre: De aller fleste av dagens kriger er ulike former for borgerkriger. Borgerkriger springer gjerne ut av en kombinasjon av ulike årsaker, der etniske motsetninger og ressurstilgang ofte er sentrale komponenter. Generelt sett er likevel årsaken til borgerkriger at en eller flere grupper innenfor statens territorium bestrider eller ikke godtar sittende styresmakter. Dette gir seg gjerne uttrykk i opprør mot myndigheter, eller krav om opprettelse av en selvstendig stat. Den arabiske våren som startet i 2011 med demonstrasjoner og krav om demokratisering i store deler av Midtøsten og Nord-Afrika, er et typisk eksempel på opprør mot statsledere.

Ønske om selvstendighet: Historien viser også at krav om selvstendighet for mindre regioner eller utbrytergrupper i et land kommer til overflaten i ulike konfliktsituasjoner. For eksempel ønsket Sør-Ossetia og Abkhasia, med støtte av Russland, selvstendighet fra Georgia i 2008. Andre selvstendighetskonflikter er palestinerne og kurdernes krav om å opprette egne, suverene stater. Palestinerne områder har blitt stadig mindre siden Israel ble opprettet i 1948, og helt siden den gang har Palestina kjempet for å bli en internasjonal anerkjent stat. Kurderne er verdens største etniske folkegruppe uten eget land, og holder til i store deler av Midtøsten. Krav om selvstendighet har også gitt grobunn for terrorvirksomhet, blant annet gruppe IRA i Nord-Irland, ETA i Spania og PKK i Tyrkia. Terrorgruppen IS kan også sies å delvis falle under denne kategorien, med deres mål om å opprette et Kalifat i Midtøsten på tvers av dagens etablerte stater.

SIKKERHETSPOLITISKE VIRKEMIDLER

Sikkerhetspolitikk defineres ofte som "summen av de virkemidler som tas i bruk for å bevare eller styrke freden". Hva disse virkemidlene er, vil variere, men litt forenklet kan vi ta utgangspunkt i at vestlige stater har åtte slike virkemidler. Disse vil kunne brukes alene, eller i kombinasjon.

1. **Politikk:** På nasjonalt nivå innebærer dette at landets folkevalgte vedtar lover og regler som skaper et trygt og stabilt samfunn. I tillegg er det de folkevalgte som tar avgjørelser knyttet til hvilke internasjonale operasjoner man skal delta i, og om man skal involvere seg i konflikter og kriger eller ikke. Dette er avgjørelser som igjen vil ha konsekvenser for hvor "synlig" landet er på den internasjonale arena. På det internasjonale nivå, innebærer politikk som virkemiddel at landet deltar i internasjonale organisasjoner for eksempel NATO, FN eller EU. I disse fora møtes representanter fra landene for å prøve å påvirke hverandre, finnes felles løsninger på sikkerhetspolitiske problemer eller igangsette sivile eller militære operasjoner i konfliktområder.

2. **Diplomati:** Dette er et av de eldste og mest klassiske virkemidlene for å påvirke andre stater. Ambassadene rundt om i verden fungerer som lytteposter for å rapportere hjem saker som kan være relevante, men også som et talerør for nasjonens interesser. Ofte kan diplomati være et svært effektivt virkemiddel i hemmelige forhandlinger der mye står på spill – som for eksempel i fredsprosesser.

3. **Internasjonal lov:** Vi kan skille mellom erklæringer og konvensjoner, der førstnevnte kun vitner om de undertegnede staters intensjoner og ønsker, mens sistnevnte også er juridisk forpliktende for de stater som signerer. Konvensjoner kan være gode virkemidler for å tvinge stater til å handle på en bestemt måte. Fordi det kan være vanskelig å oppnå enighet om hva slags lovgivning staterne skal underlegge seg, vil imidlertid erklæringer ofte være mer omfattende enn konvensjoner. Det er opprettet flere internasjonale domstoler som skal straffe de staterne som bryter konvensjonene de har undertegnet, for eksempel Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

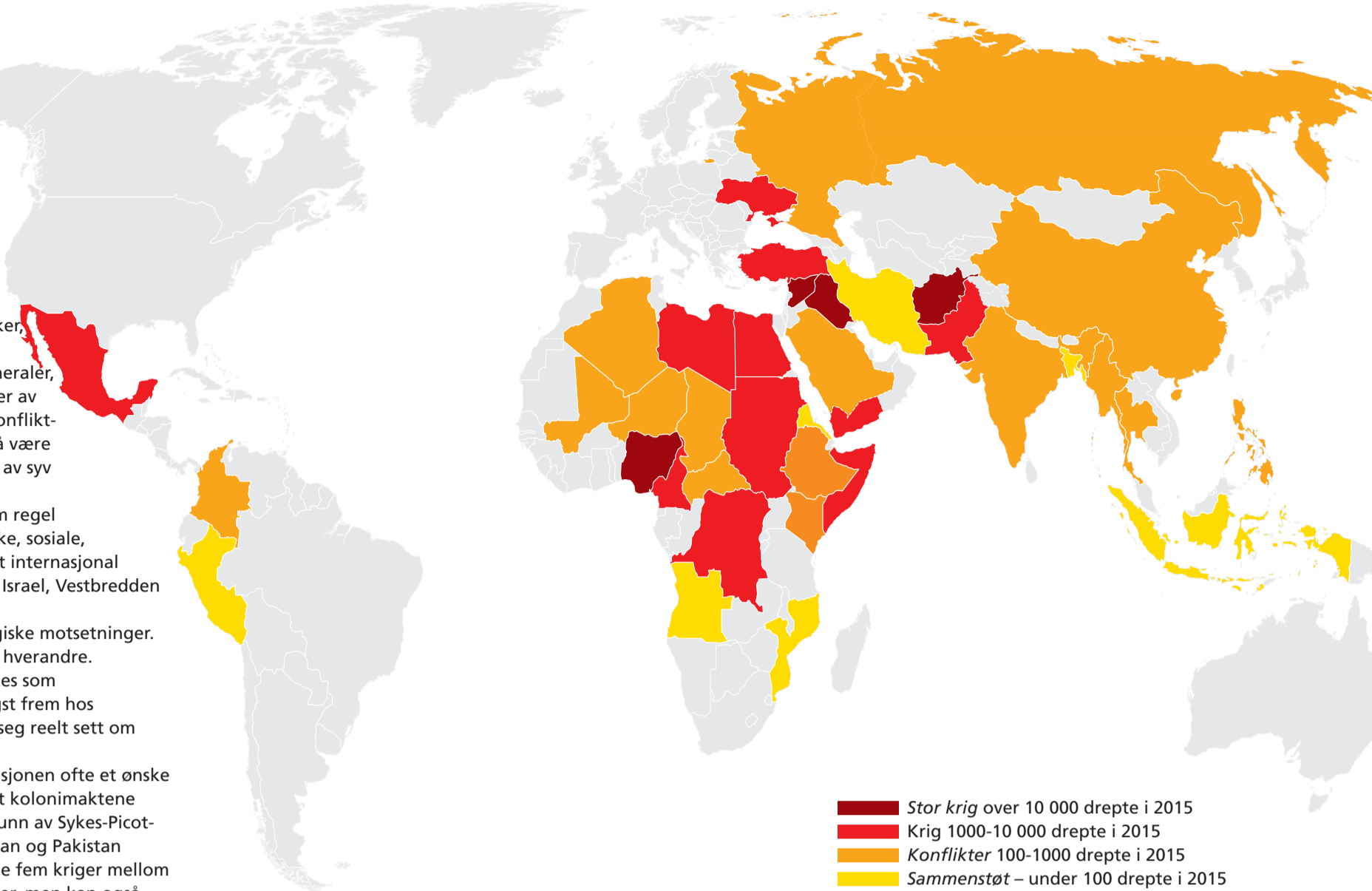
4. **Informasjon:** For å kunne være sikker på at man tar riktige avgjørelser knyttet til sikkerhetspolitiske spørsmål, er det svært viktig å ha god informasjon – eller etterretning – om hva andre stater og aktører gjør. Dette vil også være relevant for å kunne avverge truselsituasjoner som for eksempel planlagte terroraksjoner.

5. **Politi:** Dette kan være et nyttig virkemiddel på to måter. For det første er det nyttig med internasjonalt politisamarbeid i en verden der kriminalitet internasjonaliseres på et helt annet nivå enn tidligere. Interpol og Europol er eksempler på dette, og gjør at stater kan jobbe sammen for å få bukt med blant annet trafficking, terrorisme og smugling på tvers av landegrensner. For det andre er det viktig å bidra til å bygge opp politistyrkene i et land som har vært herjet av krig og uroligheter slik at disse kan ta seg av ro og orden i landet etterpå. Dette har vi for eksempel sett i Afghanistan.

6. **Økonomi:** I en globalisert verden der stater er avhengig av handel med andre land, kan dette virkemiddelet være svært effektivt for å påvirke andre staters handling eller politikk. Økonomiske virkemidler kan være negative, som ulike sanksjoner, handelsbegrensninger eller boikott, eller positive, som inngåelse av handelsavtaler, tilgang på markeder og gunstige lån.

7. **Bistand:** Bistand kan gis gjennom finansiell støtte, materiell støtte eller overføring av personell og kunnskap. Denne hjelpen kan enten komme i form av nødhjelp i en humanitær krise, eller for å bidra til langsiktig økonomisk og sosial utvikling. Selv om bistand skal være upolitisk, vil det som sikkerhetspolitisk virkemiddel likevel ofte handle om muligheter for påvirkning – enten direkte påvirkning av beslutningstakere, eller som mer indirekte ved å skape stabile stater.

8. **Militærkraft:** Dette er et klassisk virkemiddel i sikkerhetspolitikk. Likevel er det i dag bred enighet om at dette kun skal brukes som en siste utvei, da konsekvensene kan være enorme. Det er i henhold til FN-pakten ulovlig å bruke militærkraft. Unntakene er dersom FNs sikkerhetsråd godkjenner det, enten fordi freden er krenket eller truet, eller hvis det er fare for omfattende humanitære lidelser. I tillegg er individuelt eller kollektivt selvforsvar tillatt også uten mandat fra FNs sikkerhetsråd.

LISTE OVER KONFLIKTER ILLUSTRERT PÅ KARTET (PR. 2016)

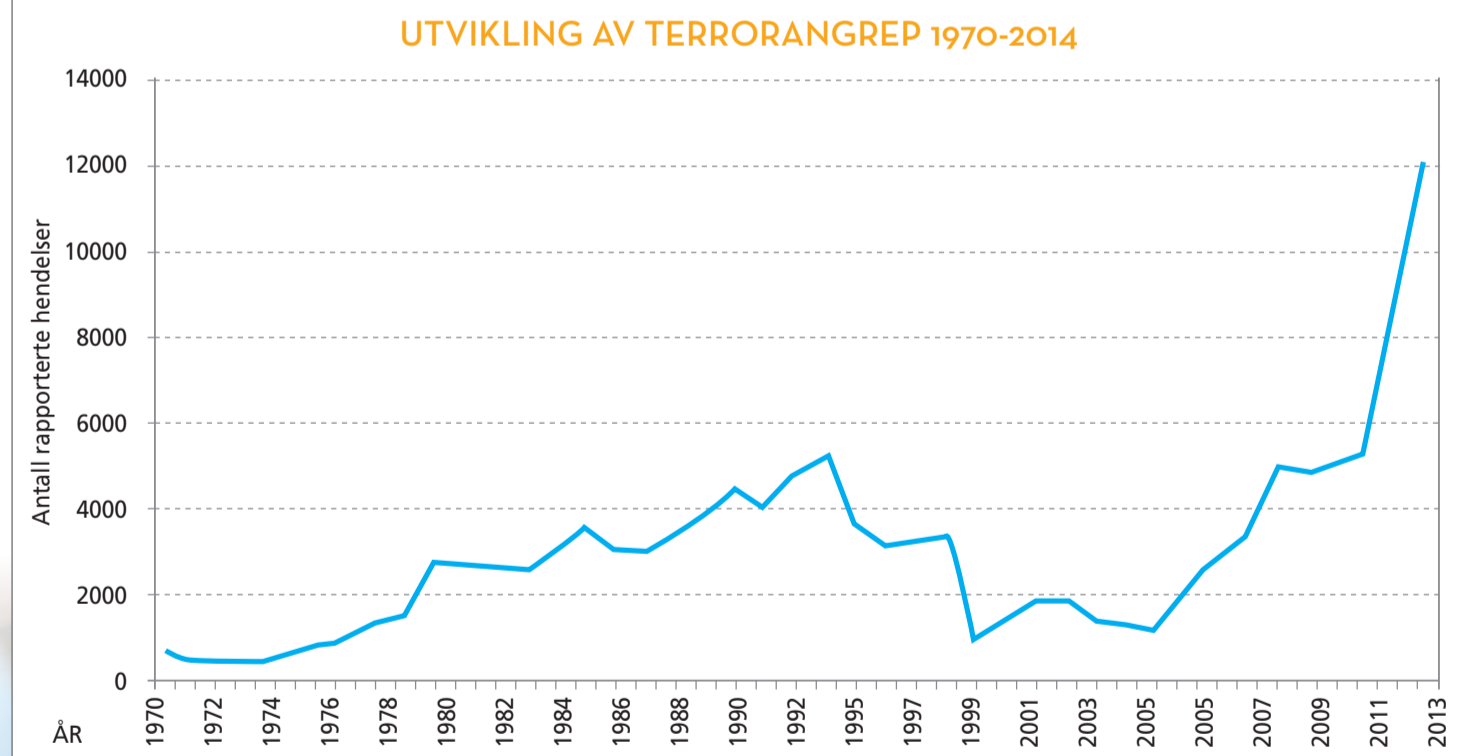
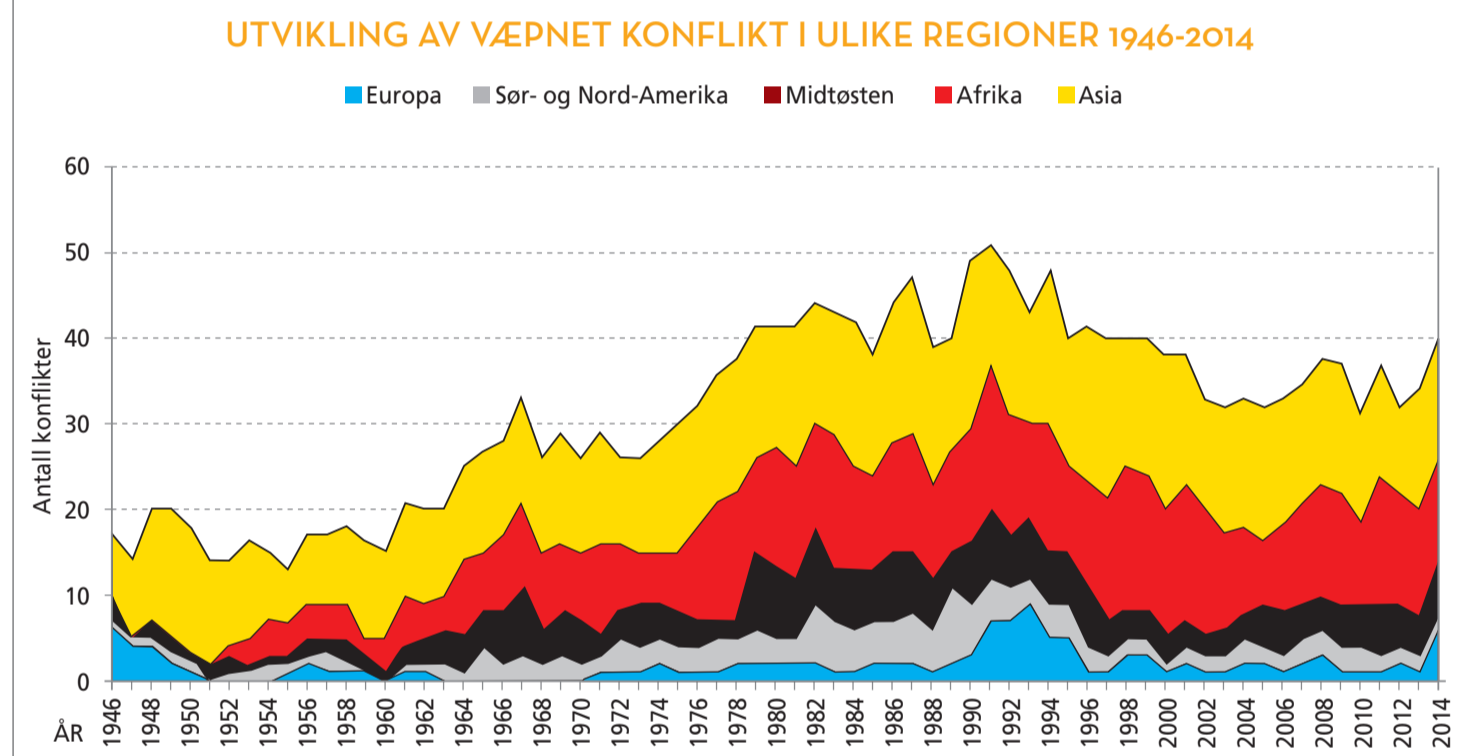
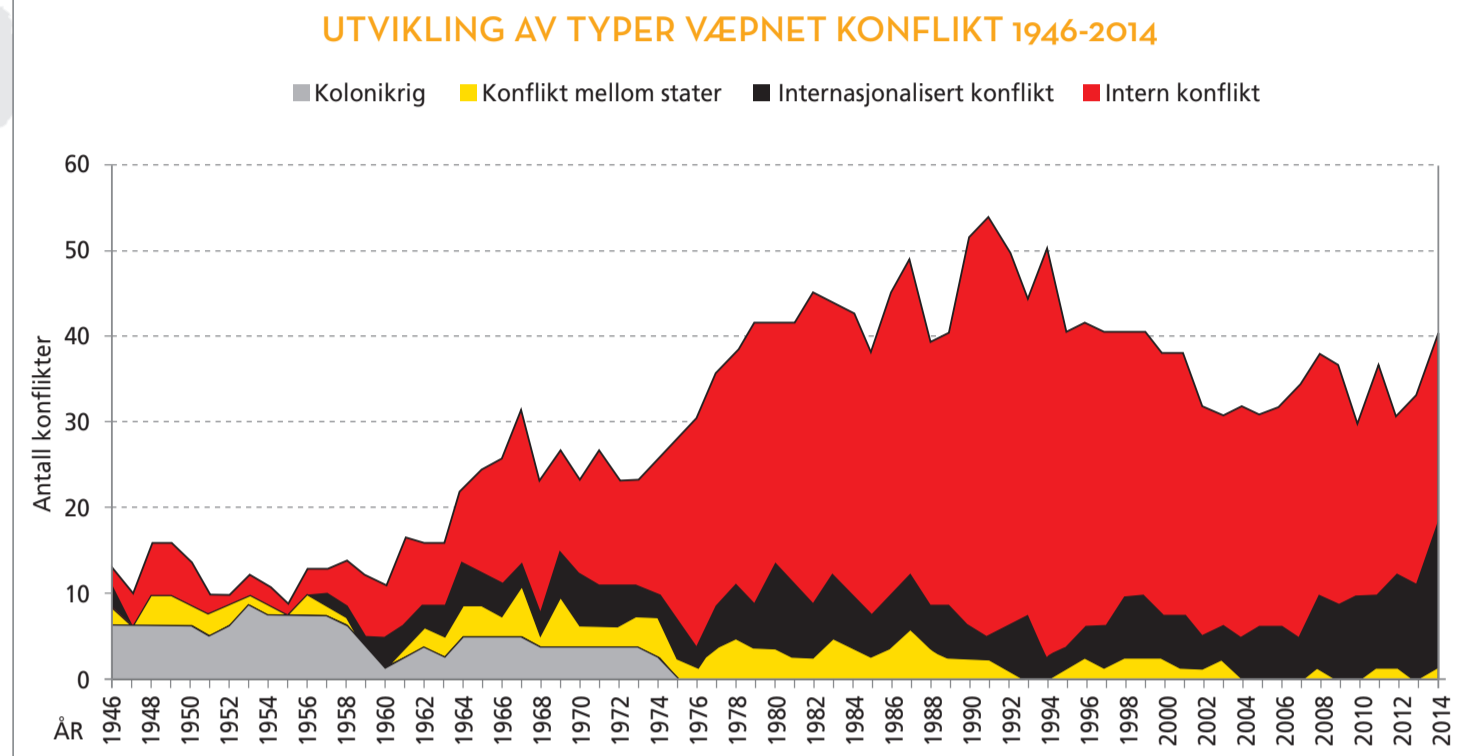
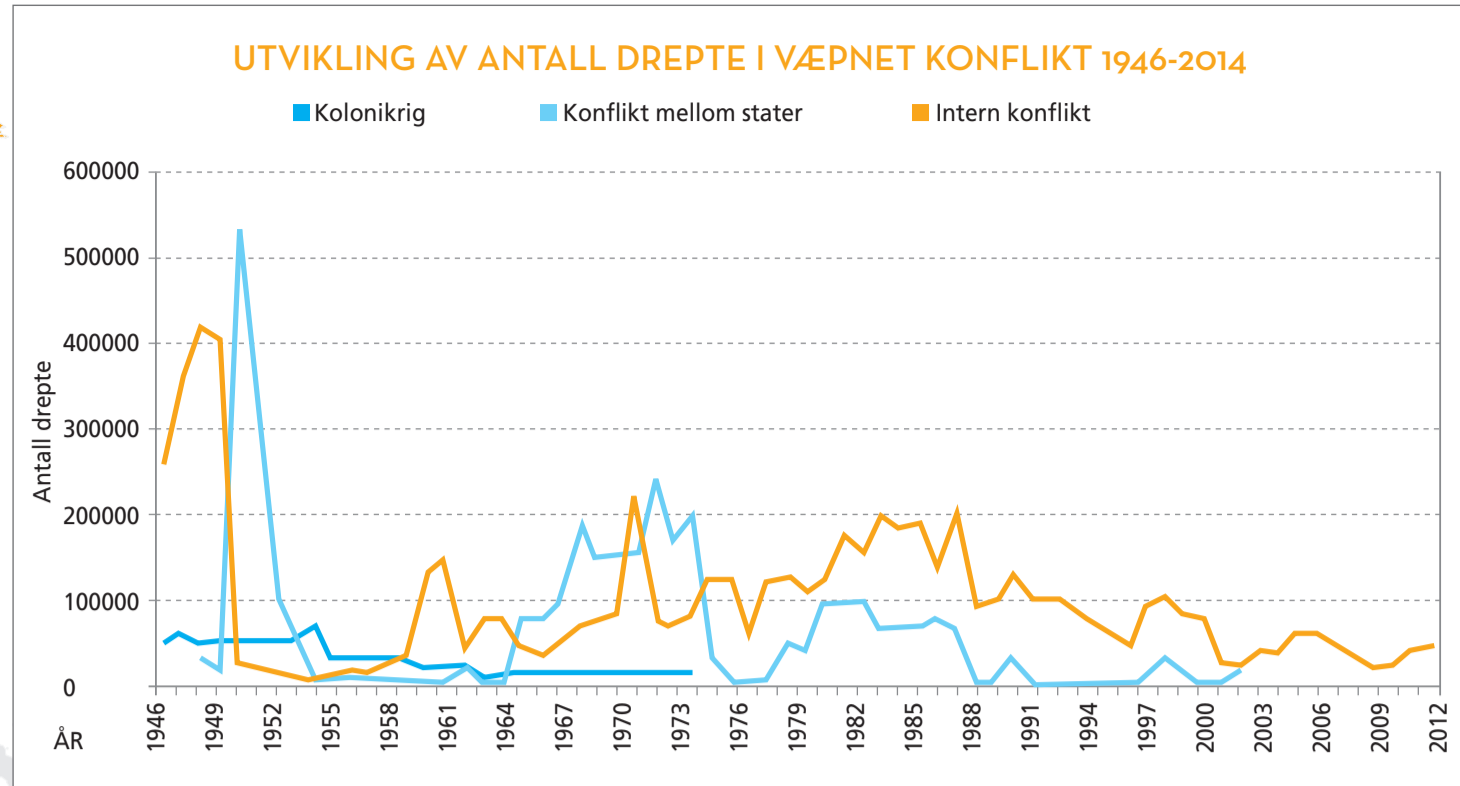
Konfliktens start	Konflikt	Sted
	Stor krig over 10 000 dreptede i 2015	
1978	Krigen i Afghanistan	Afghanistan
	Afghanistan-krigen (2001-)	
2003	Irak-krigen	Irak
	Borgerkrig (2014-)	
2009	Boko Haram opprør	Nigeria, Kamerun, Niger, Tsjad
2011	Borgerkrig	Syria

Krig 1000-10 000 dreptede i 2015		
1984	Kurdisk-tyrkisk krig	Tyrkia, Irak
1991	Somalisk borgerkrig	Somalia, Kenya
2004	Waziristan-konflikten	Pakistan
2006	Mexicos narkotikakrig	Mexico
2011	Borgerkrig	Libya
2011	Jemen borgerkrig/krise	Jemen, Saudi-Arabia
2011	Sinai-opprøret	Egypt
2011	Sør-Kordofan	Sudan
2013	Borgerkrig	Sør-Sudan
2014	Donbass-krigen	Ukraina

Konflikter 100-1000 dreptede i 2015		
1947	Kashmir-konflikten	India, Pakistan
1948	Baluchistan-konflikten	Pakistan, Iran
1948	Borgerkrig	Myanmar
1960	Opprør i Sør-Thailand	Thailand
1963	Opprør i Nordøst India	India
1964	Israel/Palestina-konflikten	Israel, Palestina
1964	Paramilitært opprør	Colombia
1967	Naxalite-Maoist-opprøret	India
1969	CPP-NPA-NDP optøyer	Filippinene
1969	Moro-konflikten	Filippinene
1988	Nagorno-Karabakh-konflikten	Armenia, Aserbajdsjan
1989	Vold mot enkelte sektorer	Pakistan
1989	Xinjiang-konflikten	Kina
1992	Oromo-konflikten	Etiopia
1995	Ogaden-opprøret	Etiopia
1998	Stammekonflikter	Nigeria
2002	Opprør i Maghreb	Algerie, Tunisia
2003	Krigen i Darfur	Sudan
2004	Kivu-konflikten	Den demokratiske republikken Kongo, Burundi

2009	Sundanesisk nomade-konflikt	Sudan, Sør-Sudan, Etiopia
2009	Opprør i Nord-Kaukasus	Russland
2012	Borgerkrig	Den sentralafrikanske republikk
2012	Konflikt i Nord-Mali	Mali
2013	Opprør	Egypt
2015	Protester og uro	Burundi
2015	Kamp mot IS	Tunisia

Sammenstøt – under 100 dreptede i 2015		
1922	Arabisk separatisme i Khuzestan-provinsen	Iran
1946	Kurdisk separatisme	Iran
1963	Vest-Papua-konflikten	Indonesia
1975	Cabinda-krigen	Angola
1980	Gerilja-opprør	Peru
1987	LRA-opprør	Den demokratiske republikken Kongo, Den sentralafrikanske republikk, Sør-Sudan
1989	Gerilja-opprør	Bangladesh
1995	Andre Afar-opprør	Eritrea, Etiopia
1999	Ituri-konflikten	Den demokratiske republikken Kongo
2004	Konflikt i Niger Delta	Nigeria
2011	Spill-over fra borgerkrigen i Syria	Libanon
2013	RENAMO-opprør	Mosambik
2015	Kamp mot IS	Tunisia

PRODUisert AV FOLK OG FORSVAR 2016
 TEKST: Kathinka Louise Rinvik Bratberg og Vilde Wetteland Stoa
 IDE OG GRAFISK FORMGIVNING: Kathinka Louise Rinvik Bratberg/punkt&prikke...
 TRYKK: RK Grafisk